

ЗАГРОЗИ ВЛАСНІЙ БЕЗПЕЦІ В ОРГАНАХ ПОЛІЦІЇ

THREATS OF OWN SECURITY IN POLICE UNITS

Вербицький О.Д.,

*старший оперуповноважений в особливо важливих справах
Одеського управління Департаменту внутрішньої безпеки Національної поліції України*

Стаття присвячена визначенню видів та наданню характеристики загрозам власній безпеці в органах поліції. Проаналізовано підходи різних учених щодо визначення категорій «ризик», «небезпека», «загроза». Наголошується, що у приведеній низці понять саме загроза має найвищу вірогідність завдати шкоди охоронюваним законом інтересам органів поліції, поліцейського або його близьких родичів. Підкреслено, що специфічний аспект загрози в поліцейській діяльності полягає у тому, що вона безпосередньо чи опосередковано зумовлена людським фактором. Автор акцентує увагу на тому, що, незважаючи на використання в законодавчій термінології словосполучення «реальна загроза» як підстави для застосування заходів захисту, чіткого визначення цього терміна немає. Підтримано думку про те, що поняття «реальна загроза» передбачає певні матеріальні наслідки для особи, але таке визначення підстав ужиття заходів безпеки унеможливорює превентивний аспект цієї категорії, а також випадки, коли для впливу на таку людину чи її близьких родичів використовуються засоби психологічного впливу, що може виявитись у завуальованій формі. Найбільшу суспільну небезпеку становить загроза життю, здоров'ю чи майну поліцейського, його близьких родичів і членів сім'ї, коли вона є прихованою, а завдання реальної шкоди з виконанням посадових обов'язків поліцейським розподілено певним проміжком часу. Вірогідність завдання шкоди у таких випадках є більш імовірною, а попередження і розкриття таких посягань суттєво ускладнюються. У статті пропонується загрози власній безпеці в органах поліції поділити на такі три види: загроза особі поліцейського чи його близьким родичам і членам сім'ї (в тому числі їхньому майну), або так звана «вітально-екзистенціальна» загроза; внутрішня загроза органу поліції (відноситься до діяльності персоналу поліції) – може виявлятися у непрофесійних чи незаконних діях самих поліцейських чи створенні неналежних умов їхньої діяльності; зовнішня загроза органу поліції (відноситься до середовища діяльності поліцейського, його оточення та функціонування органу або системи органів поліції взагалі).

Ключові слова: власна безпека, поліція, загроза, ризик, небезпека.

The article is devoted to the definition of species and the characteristics of threats to their own security in the police. The approaches of different scientists concerning definition of a category "risk", "danger", "threat" are analyzed. It is noted that in the given set of concepts this threat has the highest probability to harm the interests of the police, police officer or his close relatives, protected by law. It is emphasized that the specific aspect of the threat to police activity is that it is directly or indirectly attributable to the human factor. The author emphasizes the fact that, despite the use in the legal terminology of the phrase "real threat" as a basis for the application of protection measures, there is no clear definition of this term. The idea that the concept of a "real" threat involves certain material consequences for a person is supported, but such a definition of the grounds for taking safety measures makes it impossible to prevent the aspect of this category, as well as cases where the means of psychological influence are used to influence such a person or his close relatives, which may appear in a veiled form. The greatest public danger poses a threat to the life, health or property of the police of his close relatives, when it is hidden, and the task of real damage with the performance of official duties by the police is distributed over a certain period of time. The probability of harm in such cases is more likely, and the prevention and disclosure of such attacks is substantially complicated. The article proposes to divide the threat of personal security into police forces into three types: a threat to a police officer or his close relatives and family members (including their property) or the so-called "welcome-existential" threat; internal threat to the police body (refers to the activities of police personnel) – may be manifested in unprofessional or illegal actions of the police themselves or the creation of inappropriate conditions for their activities; external threat to the police body (refers to the environment of the police officer's environment and the functioning of the body or system of police authorities in general).

Key words: own security, police, threat, risk, danger.

Постановка проблеми. Прикра статистика подій, пов'язаних із загибеллю та травмуванням персоналу поліції під час або у зв'язку з виконанням службових обов'язків зумовлює загострення питання про ефективність правового гарантування власної безпеки в органах поліції. Факти поранень поліцейських, у тому числі смертельних, під час несення служби періодично трапляються не лише в зоні проведення Операції Об'єднаних Сил, а й в інших, «мирних» регіонах нашої країни. Можна пригадати такі резонансні події розстрілу поліцейських під час затримання злочинців, які мали місце, наприклад, у м. Дніпро (25.09.2016 р.), де загинуло два поліцейські, у м. Харкові (20.08.2018 р.) – від поранень помер поліцейський тощо.

Стан дослідження. Підґрунтям для з'ясування основних положень цієї роботи стали наукові праці В.Г. Андросюка, С.В. Городянка, І.Ю. Захватава, Д.В. Кишкіна, Л.І. Казміренка, Д.М. Корнієнка, Н.П. Матюхіної, О.Ю. Синявської, В.М. Тімашової, Г.О. Юхновця, а також інших поважних учених, в яких висвітлювалися різноманітні аспекти, пов'язані з безпекою в органах поліції. У статті були враховані висновки попередніх досліджень. Утім, невизначеність тематики власної безпеки в органах поліції (це відносно новий інститут для України, який, на відміну від інших країн, має свої власні риси) залишає простір для подальшого вивчення окремих теоретично-методологічних аспектів цієї категорії.

Мета статті полягає в окресленні основних видів загроз власної безпеки в органах поліції та з'ясуванні їхніх характеристик. Розв'язання цих завдань створює необхідне теоретично-методологічне підґрунтя для подальшого дослідження адміністративно-правового забезпечення власної безпеки в органах поліції.

Виклад основного матеріалу. Аналіз статистики свідчить, що кількість потерпілих службових осіб Національної поліції та МВС України від кримінальних правопорушень рік від року збільшується: 2016 р. – 1135 осіб, з яких 24 загиблих; 2017 р. – 1183 осіб, з яких 25 загиблих; 2018 р. – 1185 осіб, з яких 16 загиблих. Лише в межах Одеського регіону за період з 07.11.2015 р. (з моменту початку роботи Національної поліції України) до 01.12.2018 р. було зареєстровано 24 злочини, котрі взято на облік як такі, що скоєні відносно працівників поліції та членів їхніх сімей: 2016 рік – 8, 2017 рік – 6, 2018 рік – 8. За нормами КК України ці обліковані події мають такий розподіл: ст. 115 – 3; ст. 125 – 1; ст. 187 – 1; ст. 303 – 1; ст. 345 – 7; ст. 348 – 1; ст. 369 – 11. Цей аналіз підкреслює важливу рису власної безпеки поліцейського, а саме – це стан захищеності від будь-яких протиправних проявів щодо поліцейських, житла і майна зазначених осіб та їхніх близьких родичів і членів сім'ї незалежно від їх зумовленості виконанням поліцейськими службових обов'язків.

Розглядаючи негативні чинники, які впливають на власну безпеку в органах поліції, в численних публікаціях та звітах зустрічаємо такі слова, як «небезпека», «ризик», «небезпечний фактор» або «фактор ризику», «загроза».

Н.П. Матюхіна проблему безпеки персоналу поліції (тут і далі словосполучення «органи внутрішніх справ» замінено на «поліція» – *О.В.*) поєднує з проблемою професійного ризику. Як зазначає вчена, ризик у діяльності працівників поліції – обставина, вимушена, яка значною мірою зумовлена екстремальними ситуаціями. Розуміння причин виникнення цих ситуацій, особливостей різних видів, механізму дії та інших характеристик дає можливість мінімізувати до можливої межі їх негативний вплив, сформулювати у працівників алгоритми поведінки в тих або інших ситуаціях [1, с. 22]. Слово «загроза» в багатьох дослідженнях розглядається як синонім чи першопричина небезпеки, антипод «безпеки». С.І. Ожegov зазначає, що під небезпекою зазвичай розуміють загрозу заподіяння кому-небудь шкоди, загрозу життю та здоров'ю людини, іншим її цінностям [2, с. 451]. На думку М.Ф. Гацко, загрозу від небезпеки відрізняє ступінь готовності до завдання шкоди. З іншого боку, загроза являє собою сукупність двох компонент: суб'єктивних намірів (задуми, бажання еventуальних противників, спрямованих проти інтересів об'єктів безпеки) й об'єктивних можливостей спричинити шкоду [3, с. 56].

Специфічний аспект небезпеки (загрози) в поліцейській діяльності, на думку Д.М. Корнієнка, полягає в тому, що вона з'являється ззовні внаслідок злочинних дій – надходить від людей [4, с. 83].

О.В. Брега вважає, що послідовність «ризик – небезпека – загроза» відбиває наростання напруги залежно від адресного спрямування й ролі суб'єктивного чинника. Змістове навантаження кожного з приведених понять (у соціальному контексті) має практичне значення, оскільки відображає ступінь шкоди, що може бути нанесена суб'єкту чи об'єкту безпеки [5, с. 739]. Отже, слід наголосити, що у приведений низці понять (ризик, небезпека, загроза) саме загроза має найвищу вірогідність завдати шкоди охоронюваним законом інтересам.

Аналіз попередніх наукових досліджень, присвячених забезпеченню особистої безпеки правоохоронців, дозволяє побачити, що деякі науковці (наприклад, С.В. Городянко [6, с. 6], Д.М. Корнієнко [4, с. 83]) поділяють небезпеку (загрозу) на реальну, уявну, провоковану та потенційну.

Термін «реальна загроза» неодноразово використовується законодавцем у правових актах. Так, підставою для вжиття спеціальних заходів забезпечення безпеки працівника суду або правоохоронного органу, учасника кримінального судочинства та їхніх близьких родичів є дані, що свідчать про наявність реальної загрози їх життю, здоров'ю або майну (ст. 13 Закону України «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів»; ст. 20 Закону України «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві»). Втім, законодавство не надає чіткого визначення терміну «реальна загроза». Беручи до уваги зазначені в законах приводи для вжиття таких заходів можна припустити, що про реальність загрози таким об'єктам захисту, як життя, здоров'я і майно поліцейських та їхніх близьких родичів і членів сім'ї можуть свідчити: заява працівника поліції або його близького родича; звернення керівника відповідного органу поліції; отримання оперативної та іншої інформації про наявність загрози об'єктам захисту. Н.С. Карпов, О.І. Габро слушно зауважують, що поняття «реальна загроза» передбачає собою певні матеріальні наслідки для особи, але таке визначення підстав ужиття заходів безпеки унеможливорює превентивний аспект цієї категорії, а також випадки, коли для впливу на таку людину (чи її близьких родичів – *О.В.*) використовуються засоби психологічного впливу, що може виявитись у завуальованій формі. Такі форми впливу не містять у собі реальної загрози життю, здоров'ю, житлу і майну особи, але спрямовані на досягнення необхідної і бажаної мети – схилити особу до відмови певним чином діяти (в нашому випадку такою метою може бути намагання схилити поліцейського до дій чи бездіяльності в межах виконання ним своїх посадових обов'язків – *О.В.*). Таким чином, вплив може бути виражений у різних формах: і протиправних, і таких, які не містять у собі протиправності, вплив може бути виражений як прямо, так і завуальовано, але головним його чинником виступає мета, з якою він здійснюється [7, с. 260–261].

Реальна загроза поліцейському завжди пов'язана з конкретними особами та обставинами, навіть якщо

вони не є очевидними для правоохоронців. Реальна загроза завжди впливає з потенційної, яка є більш абстрактною. Останній вид загрози зумовлений виконанням поліцейським посадових обов'язків, які пов'язані з певним рівнем ризику. У зв'язку з цим об'єктивні фактори ризику, за яких відбувається виконання обов'язків поліцейськими, зумовлюють наділення їх спеціальними повноваженнями – правом застосування поліцейських заходів. Залежно від ситуації, в якій опинився поліцейський під час виконання посадових обов'язків, потенційна загроза його особистій безпеці може перетекти в реальну у зв'язку з намаганням злочинця завдати шкоди поліцейському з метою: втечі від працівників поліції або з-під варті; уникнення кримінальної чи відповідальності іншого виду; з хуліганських мотивів; помсти за припинення протиправних дій злочинця; бажання довести розпочате правопорушення до кінця тощо. Такі протиправні дії щодо поліцейського можуть бути асоційовані і з психічними чи соціопатичними розладами особистості правопорушника.

Як було з'ясовано в попередньому підрозділі, особиста безпека є складовою частиною власної безпеки в органах поліції, втім остання є поняттям більш широким і охоплює захист поліцейських як на службі, так і поза службою. На нашу думку, ризики особистої безпеки поліцейського під час несення служби є більш прогнозованими. Інша річ, коли загроза життю, здоров'ю чи майну поліцейського, його близьких родичів і членів сім'ї є прихованою, завдання реальної шкоди з виконанням посадових обов'язків поліцейським розподілено певним проміжком часу. Такі посягання можуть бути пов'язані з помстою або намаганням вплинути на діяльність поліцейського, перешкодити виконанню завдань поліції, навіть заздрістю. Характерними прикладами є події 2018–2019 років. Так, 05.07.2018 р. пострілом із вогнепальної зброї в центрі Києва невідомою особою було вбито співробітника кримінальної поліції Д. Глушака. 16.01.2019 р. невідомими особами було спричинено тяжкі тілесні ушкодження офіцеру поліції О. Логвіненку, який до інциденту займався розслідуванням убивства. 05.05.2019 р. в м. Баришівці під Києвом невідомий застрелив заступника начальника місцевого відділення поліції А. Павленка.

Такі протиправні посягання, як правило, характеризуються більш ретельною організацією та підготовленістю до реалізації свого злочинного наміру. Крім того, на відміну від особистої загрози поліцейському, яка виникає під час виконання посадових обов'язків і надходить безпосередньо від особи правопорушника, протиправні дії, що створюють реальну загрозу власній безпеці поліцейського, можуть вчинятися з часом й іншими особами, які діють із солідарності, співчуття правопорушнику, в разі родинних зв'язків, за замовленням, з корисливих мотивів тощо. Тобто коло таких осіб суттєво збільшується. У ситуації посягання «жертва» (поліцейський чи його близький родич, член сім'ї) у багатьох випадках не очікує реальної загрози до моменту безпосереднього завдання шкоди. Це зумовлює най-

більшу суспільну небезпеку для охоронюваних законом інтересів поліцейського, оскільки вірогідність завдання шкоди цим інтересам є більш імовірною, а попередження і розкриття таких злочинів суттєво ускладнюються.

Посягання на життя, здоров'я поліцейського та його близьких родичів і членів сім'ї фактично об'єднує в собі такі ключові категорії, як «вітальна загроза» та «екзистенціальна загроза». Вітальною можна вважати загрозу саме фізичному існуванню особистості. У більшості випадків відчуття вітальної загрози є короточасним. На зміну цьому приходить уже інше відчуття – відчуття екзистенціальної загрози. У загальному сенсі під цим терміном розуміють загрозу, яка ставить під сумнів подальше існування об'єкта в його якісно ціннісному стані, тим самим вимагаючи прийняття невідкладних, надзвичайних заходів, які можуть врятувати об'єкт від загибелі [8, с. 60–61].

Водночас у злочинах, що пов'язані з посяганням на життя, здоров'я та власність працівників правоохоронних органів, ці охоронювані законом інтереси є лише додатковим об'єктом зазначених кримінальних правопорушень. Основним же безпосереднім об'єктом цих злочинів є нормальна службова діяльність працівників правоохоронних органів, в нашому конкретному випадку – органів поліції.

Що стосується загроз власній безпеці в органах поліції, то ми пропонуємо поділити їх на такі три види: 1) загроза особі поліцейського чи його близьким родичам і членам сім'ї (в тому числі їхньому майну), або так звана «вітально-екзистенціальна» загроза; 2) внутрішня загроза органу поліції (відноситься до діяльності персоналу поліції) – може виявлятися у непрофесійних чи незаконних діях самих поліцейських чи створенні неналежних умов їхньої діяльності; 3) зовнішня загроза органу поліції (відноситься до середовища діяльності поліцейського його оточення та функціонування органу або системи органів поліції взагалі).

До числа зовнішніх загроз у діяльності поліції І.Ю. Захватов та Д.В. Кишкін включають: несанкціонований доступ до різних видів службової інформації, можливість її неправомірного поширення; спроби влаштування на службу в поліцію осіб, які мають явно протиправні наміри; загрози захисту будівель і споруд поліції; злочинні посягання щодо поліцейських та ін. [9, с. 61]. Серед зовнішніх загроз також доцільно виділити ще втручання в законну діяльність поліцейського; компрометацію органів поліції, їх співробітників, цивільних службовців і працівників, а також осіб, які сприяють правоохоронній діяльності; дезорганізуючий вплив на морально-психологічний стан персоналу поліції; поширення в засобах масової інформації, в мережі Інтернет, на масових заходах неправдивих відомостей, а також інших відомостей, що обмежують права та охоронювані законом інтереси поліції.

Якщо казати про внутрішні та зовнішні загрози органу (органам) поліції, то іноді вони мають дуаліс-

тичну природу, тобто між двома цими видами одночасно існує щільний зв'язок та взаємозумовленість. Це стосується, наприклад, випадків незаконного або необгрунтованого втручання в діяльність підлеглого поліцейського з боку безпосереднього керівництва чи вищестоящего або контролюючого органу системи Національної поліції.

Окремої уваги на сьогодні вимагає характеристика такої зовнішньої загрози, як спроби нападу та (чи) захоплення адміністративних будівель і споруд поліції. Метою таких протиправних дій може бути: терористична діяльність; захоплення влади та повалення конституційного ладу; намагання нейтралізувати діяльність місцевої поліції, дестабілізувати оперативну обстановку в регіоні; звільнення затриманих злочинців, знищення матеріалів кримінального провадження та доказів, захоплення зброї та спеціальних засобів; нарешті, невдоволення діяльністю персоналу цього органу поліції тощо. Вказані дії, крім порушення нормального режиму функціонування органу поліції, також пов'язані із загрозою життю, здоров'ю поліцейських, а також інших цивільних осіб.

Висновки. Отже, «власна безпека поліцейського» – це стан захищеності життя, здоров'я, майна безпосередньо поліцейських, їхніх близьких родичів і членів сім'ї від загроз фізичного, психологічного та майнового характеру, що існують у реальному часі чи можуть виникнути в майбутньому як у зв'язку з виконанням такими поліцейськими посадових обов'язків, так і незалежно від них, а також від протиправного перешкоджання або втручання в їхню службову чи оперативно-розшукову діяльність із боку керівного складу поліції, МВС України, прокуратури, окремих представників органів державної влади та місцевого самоврядування, громадських, політичних та релігійних об'єднань або необгрунтованої дискредитації.

За результатами дослідження характеристик загроз власній безпеці в органах поліції виділені: а) так звані вітальні та екзистенціальні загрози, до яких віднесено погрозу, насильство, посягання на життя поліцейського чи його близьких родичів і членів сім'ї; б) загрози авторитету та безперешкодній діяльності поліцейського, до яких віднесено незаконне втручання у діяльність поліцейського; дискредитація поліцейського; в) загрози нормальному функціонуванню органів поліції, до яких віднесено насамперед спроби чи захоплення адміністративних будівель і споруд поліції, несанкціонований доступ до різних видів службової інформації, спроби влаштування на службу в поліцію осіб, які мають явно протиправні наміри, тощо. Узагальнюючи наявний теоретичний матеріал, зокрема і результати досліджень інших науковців, пропонується зробити розподіл загроз власній безпеці в органах поліції за трьома видами: 1) загроза особі поліцейського чи його близьким родичам і членам сім'ї (зокрема, і їхньому майну), або так звана «вітально-екзистенціальна» загроза; 2) внутрішня загроза органу поліції (відноситься до діяльності персоналу поліції) – може виявлятися у непрофесійних чи незаконних діях самих поліцейських чи створенні неналежних умов їхньої діяльності; 3) зовнішня загроза органу поліції (відноситься до середовища діяльності поліцейського його оточення та функціонування органу або системи органів поліції взагалі). Втім, ураховуючи, що загрози власній безпеці в органах поліції часто мають складний багатоаспектний характер, між цими видами одночасно може існувати щільний зв'язок та взаємозумовленість.

Обізнаність про характер та види загроз створюють теоретичні передумови для подальших наукових розвідок за цією тематикою, а саме – з'ясування правових гарантій та принципів, організаційно-правових засобів забезпечення власної безпеки в органах поліції тощо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Матюхіна Н.П. Управління персоналом органів внутрішніх справ України: організаційно-правові засади : автореф. дис. ... док. юрид. наук : 12.00.07 ; Нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2002. 36 с.
2. Ожегов С.И. Словарь русского языка. Москва : Русский язык, 1988. 712 с.
3. Гацко М.Ф. Основы национальной безопасности : учебн. пособ. Ногинск : Издание Ногинского филиала РАНХ и ГС, 2014. 130 с.
4. Корнієнко Д.М. Адміністративно-правові засади діяльності підрозділів внутрішньої безпеки щодо забезпечення безпеки працівників органів внутрішніх справ : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 ; Харківський нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2010. 199 с.
5. Брега А.В. Риск в системе категорий, характеризующих антитезу национальной безопасности. *Национальная безопасность: научное и государственное управленческое содержание* : материалы Всероссийской научной конференции (Москва, 4 дек. 2009 г.). Москва : Научный эксперт, 2010. С. 737–753.
6. Городянко С.В. Організаційно-правове забезпечення безпеки діяльності працівників ОВС України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 ; Київський нац. ун-т внутр. справ. Київ, 2007. 20 с.
7. Карпов Н.С., Габро О.І. Державний захист та забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у судочинстві, за законодавством України. *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика)*. 2007. Вип. 17. С. 254–266.
8. Оніщенко Н.В. Вітальний та екзистенціальний характер надзвичайної ситуації. *Наука і освіта*. 2013. № 7. С. 60–64.
9. Захватов И.Ю., Кишкин Д.В. О современных подходах к проблеме повышения эффективности деятельности подразделений собственной безопасности на региональном уровне. 2012. С. 61–63. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/o-sovremennyh-podkhodah-k-probleme-povysheniya-effektivnosti-deyatelnosti-podrazdeleniy-sobstvennoy-bezopasnosti-territorialnyh> (дата обращения: 20.04.2019).